

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:19

pp.884-898

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

TÜRKİYE'DE BÜTÇE AÇIKLARININ GELİŞİMİ VE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

DEVELOPMENT AND FINANCING METHODS OF TURKEY BUDGET DEFICITS

Erdal ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Konya/Turkey
ORCID ID: 0000-0003-4892-2963

Ali BORA

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Konya/Turkey
ORCID ID: 0000-0002-1766-0123

Ayten GÖRGEL ATLI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/Turkey
ORCID ID: 0000-0003-0493-0611

Article Arrival Date : 30.03.2019

Article Published Date : 21.05.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.292>

Reference : Arslan, E.; Bora, A. & Görgel Atlı, A. (2019). "Türkiye'de Bütçe Açıklarının Gelişimi Ve Finansman Yöntemleri", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 5(19): 884-898

ÖZET

Günümüz ekonomilerinin en önemli sorunlarından biri ülke bütçelerinin vermiş olduğu kamu açıklarıdır. Bütçe açıklarının oluşmasının temel nedeni devletin gelirlerinin, yapmış olduğu harcamaları finanse edemeyecek seviyede olmasıdır. Bütçe açıklarını kendi kaynaklarıyla finanse edemeyen ekonomiler iç ve dış borçlanmaya yönelmekte, bu durumda devletin üzerindeki borç yükünde (faiz artı anapara) artış meydana gelmesine neden olmaktadır. Kamu borçları zamanında ödenemediği durumlarda bu borçların finansmanı için devlet yeniden borçlanma yoluna gitmekte ve bu yol ile mevcut borçlar kapatılırken yerine yeni borçlar geçmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin geride bıraktığımız son on yıl içerisinde kamu borç durumunda meydana gelen değişimler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Açıkları, Borçlanma, Kamu Borcu.

ABSTRACT

One of the most important problems of today's economies is the public deficits given by the national budgets. The main reason for the budget deficits is that the state's revenues are at a level that cannot finance the expenditures they have made. Economies that cannot finance their budget deficits with their own resources tend to domestic and foreign borrowing. In this case, an increase in the debt burden on the government(interest plus capital) causes an increase. In the event that public debt cannot be paid on time, the state is re-borrowed for financing these debts, and new debts are passed instead of closing current debts. In this study, changes in the state of public debt in the last decade we left behind Turkey's economy has been examined.

Keywords: Budget Deficits, Debt, Public Debt.

1. GİRİŞ

Bütçe, ülkelerin mali yıl içindeki gelir ve giderlerini gösteren, bunların gerçekleşmesini ve uygulanmasını sağlayan, mali, hukuki, sosyal ve ekonomik birçok işleve sahip olan bir belgedir. Bütçe aslında bir çizelge, bir planlamadır. Bu nedenle de bütçe hazırlık süreçlerinde ve bütçe uygulamalarında ne kadar titiz çalışılırsa bütçelerin gerçekleşme başarıları da o kadar yüksek olur.

Her ekonominin iç ve dış dinamikleri birbirinden farklı olduğundan bütçeleri de birbirinden farklıdır. Günümüz şartlarında, bütçe açıkları, yalnız gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de başlıca sorunlarından biridir. Nitekim bugün sosyal medyanın da etkisiyle ülke ekonomilerinin hassasiyeti daha da artmıştır. Bazı durumlarda yaşanan en küçük bir kriz dahi domino etkisi göstererek giderek büyüyebilmektedir. Ülkemizde her ne kadar kapitalist ekonomik sistem kullanılsa da kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin ülke ekonomisinde oldukça büyük ve değişmez bir yeri vardır.

Kamunun yapmış olduğu hizmetlerin maliyetlerinin yüksek olması, harcamalarının finansesini de zorlaştırmaktadır. Nitekim değişen ve gelişen dünya insanların kamusal beklentilerine yansımış, kamu hizmetlerine duyulan ihtiyaç miktarı her geçen yıl biraz daha artmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak devletler de yapmış oldukları hizmetlere her geçen yıl bir yenisini daha ekleyerek ilerlemek durumunda kalmışlardır. Bu nokta da ekonomik bir dengenin oluşması için kamu gelirlerinde de bir artış yaşanması gerekmektedir ancak bazı ekonomilerde sağlanan toplam gelir ne yazık ki yapılan harcamaları karşılamamaktadır. Bu tablo ile karşılaşan ülkeler ise bir finansman yolu olarak borçlanma yoluna gitmektedirler. Bütçe açıkları kamusal anlamda en sade şekliyle kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması sonucu bütçe cetvellerinde oluşacak olan eksi bakiyelerdir. Kamu borçlarının düzenli bir şekilde ödenemediği durumlarda alınan borçlar giderek çoğalmakta ve oluşan bütçe açıklarının da giderek artmasına neden olabilmektedirler.

Bu çerçevede, çalışmanın ikinci bölümünde; konu ile ilgili literatüre ilişkin özet bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, bütçe açıklarının nedenleri ve finansman yöntemleri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde iç ve dış borçlanmaya ilişkin ayrıntılı istatistiksel bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın sonuçları ise son bölümde ortaya konulmuştur.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Araştırma konusu kapsamındaki literatüre ilişkin bir kısım çalışmalara ait özet bilgiler aşağıdaki gibidir:

Alkan ve Ümit (2013) çalışmalarında, 1982-2012 yılları arasında Türkiye de kamu açıklarını incelemişler, çalışma sonucunda kamu borçlarının giderek arttığı ve kamu harcamalarının hızlı artışının altında başvuru borçlanmanın sonucu olarak oluşan bir faiz yükü bulunduğu sonucuna varmışlardır.

Yılmaz (2010) çalışmasında, Türkiye ekonomisinde 2000'li yıllarda bütçe açıkları, finansman yöntemleri ve makro ekonomik etkileri incelemiş, Türkiye de bütçe açıkları ve enflasyon arasında olumlu bir ilişki olduğu, bütçe açıklarının artmasının ödemeler dengesini olumsuz etkilediği, Türkiye de özellikle bütçe açıklarının kontrol altına alınmasına yönelik reformlar yapılması gerektiği sonuçlarına varmıştır.

Adak (2010) da Kamu açıkları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1972-2006 dönemi yıllık verileriyle en küçük kareler yöntemini uygulayarak değerlendirmiş, sonuç olarak bütçe açığının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Demir (2010) çalışmasında, bütçe açıklarının finansmanında son dönem teorik gelişmeleri Türkiye açısından değerlendirmiş, Türkiye de değişen piyasa şartları doğrultusunda ekonomi politikası ya da karma ekonomi politikasının uygulanabileceği sonucuna varmıştır.

Yaldız (2006) çalışmasında, oluşturduğu “iki açık hipotezi” sonucunda Türkiye de bütçe açıklarındaki bir birimlik artışın, cari açıkta 1,27 birimlik bir artışa neden olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca para arzı ile cari açık arasında da anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Yurtgiden (2018) çalışmasında, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine olan etkilerini incelemiş çalışma sonucunda, kısa dönemde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir sonuç elde edilmemesine rağmen uzun dönemde kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi arttırdığı bulgularına ulaşmıştır.

Tüğen ve Güngör (2013) çalışmalarında, 1980-2011 döneminde bütçe açıklarının finansmanında vergi politikalarının rolünü araştırmış, çalışma sonucunda 1980 yılı sonrasında bütçe açıklarının finanse edilmesinde sık sık vergi politikalarına başvurulduğu ancak açıkların kapatılması noktasında vergilerden yeterli ölçüde yararlanılmadığı ve bu nedenle de borçlanma ve özelleştirme gibi diğer kaynaklara başvurulduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Saatçi (2007) çalışmasında, Türkiye’de bütçe açıklarını tanımları, nedenleri ve finansman şekilleri üzerinde durmuş, bütçe açıklarının tarihsel gelişimine değindikten sonra açıkların çözümüne yönelik önerilerde bulunmuştur.

Akın (2018) çalışmasında, bütçe açıklarının ekonomik etkilerini incelemiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında olan Türkiye’nin kriz ortamlarından etkilenme oranının yüksek olduğu bu nedenle de sürdürülebilir bir ekonomi ve istikrarlı bir büyüme yakalanmasının ön koşulunun gelir/gider dengesinin iyi hesaplanması olduğunu belirtmiştir.

Zülüfoğlu (2007) çalışmasında, 1990 yılı sonrasında kamu harcamalarının finansmanında kullanılan yöntemleri temel almıştır. Çalışmada, iç ve dış borçlanma, vergi ve maliye politikaları, özelleştirme, emisyon gibi finansman yöntemleri hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir.

3. BÜTÇE AÇIKLARI

Bütçe açıkları, özellikle de 1970’li ve 1980’li yılların başlarından itibaren ekonomik gündemin en önemli konuları arasında yer almıştır. Genel olarak, bir ekonomide bir finansal yıl içerisinde elde edilen kamu gelirlerinin yapılan kamu harcamalarının altında kalması sonucu oluşan eşitsizliğe bütçe açığı denir (Yaldız, 2006: 1). Bütçe gelirleriyle karşılanamayan harcamalar genel olarak borçlanma yoluyla finanse edilir. Bütçe açığından hazine ve maliye bakanlığı sorumludur.

Türkiye’de kamu açıkları altı birimin açık ya da fazlalarının toplamından oluşmaktadır. Bu birimler (Yılmaz, 2010: 9);

- ✓ Merkezi Yönetim
- ✓ Yerel Yönetimler
- ✓ KİT’ler
- ✓ Fonlar
- ✓ Döner Sermayeler
- ✓ Sosyal Güvenlik Kuruluşları

Tablo 1’de 2009-2018 yılları merkezi yönetim bütçe gelirleri, merkezi yönetim bütçe harcamaları, denge ve faiz dışı oluşan denge rakamlarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere, 2009 yılında 215.458 milyon TL olan bütçe gelirleri 2018 yılsonuna gelindiğinde yüzde 251,73’lük bir artışla 757.834 milyon TL’ye yükselmiştir. Yine 2009 yılında 268.219 milyon TL olan merkezi yönetim bütçe harcamaları 2018 yılsonuna gelindiğinde yüzde 209,62’lik bir artışla 830.450 milyon TL’ye yükselmiştir. Değişen gelir ve harcama rakamları doğrultusunda oluşan faiz dışı denge rakamı aynı yıl aralığında (2009-2018) 440 milyon TL’den yüzde 205,91 oranında bir artışla 1.346 milyon TL’ye yükselmiştir.

Tablo 1: Merkezi Yönetim Bütçesi Gelir ve Harcamaları, 2009-2018, (Dönem sonu, Birikimli, Milyon TL)

Merkezi Yönetim Bütçesi	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	215.458	254.277	296.824	332.475	389.682	425.858	482.780	554.140	630.490	757.834
Merkezi Yönetim Bütçesi Harcamaları	268.219	294.359	314.607	361.887	408.225	448.424	506.305	584.071	678.269	830.450
Faiz Dışı Gider	215.018	246.060	272.375	313.471	358.239	398.517	453.301	533.825	621.557	756.488
Denge	-52.761	-40.082	-17.783	-29.412	-18.543	-22.566	-23.525	-29.931	-47.779	-72.616
Faiz Dışı Denge	440	8.217	24.449	19.004	31.443	27.341	29.479	20.315	8.933	1.346

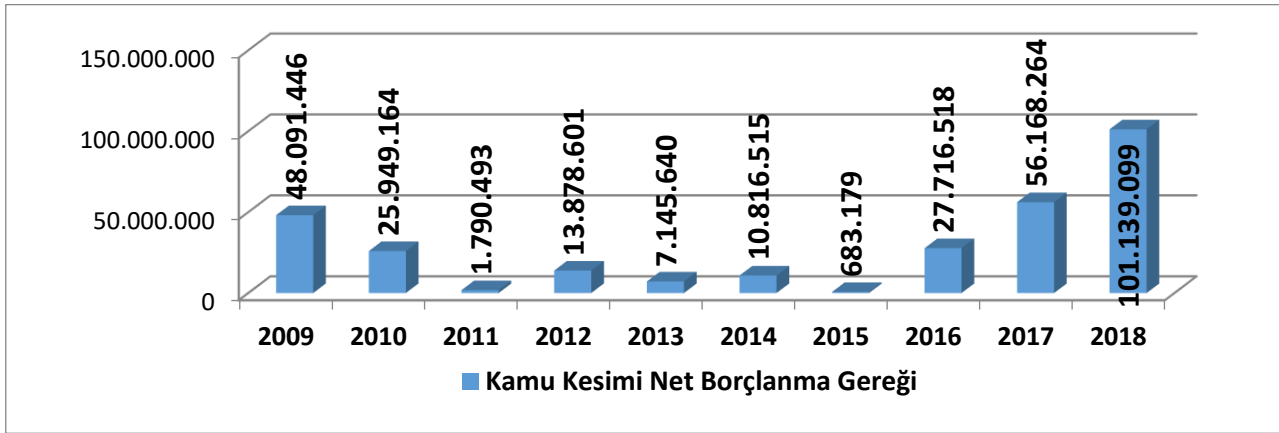
Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK, TCMB, BDDK (Temel Ekonomik Göstergeler Raporu)

Kamu kesimini oluşturan bütün birimlerin toplam harcamaları ile toplam gelirleri arasındaki farka kamu kesimi borçlanma gereği "KKBG" olarak tanımlanır. *Kamu kesimi borçlanma gereği kavramı 1980'li yıllarda geliştirilen ve günümüzde Türkiye dahil birçok ülkede kullanılan bir kavramdır* (Eğilmez, 2007: 65). Kamu kesimi borçlanma gereği ülkeler arası karşılaştırma yapılmasına imkan veren bir değer olarak uluslararası ekonomide yerini almıştır.

Kamu kesimi borçlanma gereğinin mutlak değerinden çok, gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranı önemlidir. KKBG'nin GSYH'nin %3'nü aşmaması ve kamu borç seviyesinin GSYH'nin %60'nu aşmaması ülkelerin Avrupa Para Birliği'ne katılabilmek için sağlamak zorunda olduğu Maastricht kriterleri arasında yer almaktadır (Özkök, 2015: 41).

KKBG'nin GSYH'ya olan oranının yüksek olduğu durumlarda devlet borçlanmaya gider. Borçlanabilir kaynaklara olan talebin artması ise faiz oranlarının yükselmesine neden olur. KKBG'nin emisyon ile kapatılması ise, enflasyonu ve faiz oranlarını yükseltir. Bu nedenle en azından enflasyonist etkileri en aza indirebilmek için ilk tercih borçlanma olmaktadır.

Aşağıdaki Grafik 1'de, kamu kesimi borçlanma gereği net rakamlarına yer verilmiştir.

Grafik 1: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği Özet Göstergeleri, 2009-2018.

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Göstergeler ve İstatistikler.

Kamu kesimi net borçlanma gereği 2009 yılından 2010 yılına geçildiğinde %46,04 azalarak 48.091.446 bin TL den 25.949.164 bin TL'e gerilemiştir. 2015 yılında 683.179 bin TL'e kadar gerileyen KKBG (net) 2016 yılında yeniden yükselmeye başlamıştır. 2018 yılsonu itibarıyla net KKBG 101.139.099 bin TL olarak gerçekleşmiştir.

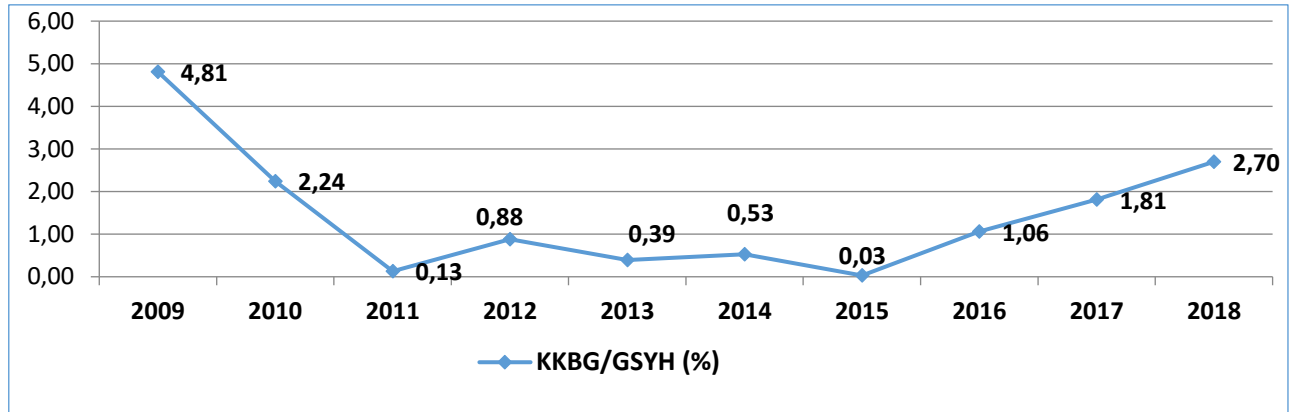
Tablo 2'de, KKBG'nin GSMH'a olan oranlarına yer verilmiştir. GSYH, 2009 yılında 999.200.000 bin TL iken 2018 yılsonuna gelindiğinde %274,35 oranında artış göstererek 3.740.500.000 bin TL'e yükselmiştir. KKBG ise 2009 yılında 48.091.446 bin TL iken 2018 yılsonuna gelindiğinde %101,31 oranında artış göstererek 101.139.099 bin TL'ye yükselmiştir. GSYH'da meydana gelen artışın KKBG'deki meydana gelen yüzde artış miktarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, KKBG/GSYH oranı azalan bir seyir izlemiştir.

Tablo2: KKBG ve GSYH rakamları ve KKBG'nin GSYH'a Oranı (2009/2018)

Yıllar	GSYH	KKBG	KKBG/GSYH (%)
2009	999.200.000	48.091.446	4,81
2010	1.160.000.000	25.949.164	2,24
2011	1.394.500.000	1.790.493	0,13
2012	1.569.700.000	13.878.601	0,88
2013	1.809.700.000	7.145.640	0,39
2014	2.044.500.000	10.816.515	0,53
2015	2.338.600.000	683.179	0,03
2016	2.608.500.000	27.716.518	1,06
2017	3.106.500.000	56.168.264	1,81
2018	3.740.500.000	101.139.099	2,70

Kaynak : Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Gösterge ve İstatistikler; Hazine ve Maliye Bakanlığı, TÜİK, OVP (Temel Ekonomik Göstergeler Raporu)

Grafik 2'de, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ya olan oranına yer verilmiştir.

Grafik 2: Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSYH'a Oranı

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Gösterge ve İstatistikler.

Grafik 2'ye göre, 2009 yılında ise ekonomi % 4,8 küçülmüştür. Ancak 2009 sonrası tüm yıllarda KKBG'nin GSYH'ya olan oranı yüzde 3'ün altında gerçekleşmiştir. Bu durum bize geriye dönük son on yıl içerisinde ekonomik bir iyileşmenin yaşandığını, GSYH'da gerçekleşen artışın KKBG'de meydana gelen artış oranından daha fazla olduğunu göstermektedir. KKBG'nin GSYH'ya olan oranı 2010 ve 2011 yıllarında düşüş göstermiş, 2012-2015 yılları arasında %0 ile %1 arasında seyretmiş, sonraki üç yılda artış göstermiş ve 2018 yılında %2,7 olarak gerçekleşmiştir. Oranın 2018 yılsonu itibariyle 3'e yaklaşmış olması ekonomik bir sinyal olarak kabul edilebilir.

KKBG'nin GSYH'ya olan oranının yüksek olması, ekonomik sıkıntıların yaşandığı anlamına gelmektedir. Çünkü böyle bir durum ancak KKBG'deki artışın GSYH'da gerçekleşen artışa nazaran daha yüksek miktarda gerçekleştiği zaman meydana gelir. Bu duruma örnek olarak 2001 yılında yaşanan kriz verilebilir. Nitekim 2001 yılında KKBG'nin GSYH'ya olan oranı yüzde 11,80 takip eden bir sonraki yıl ise yüzde 9,74 olarak gerçekleşmiştir.

3.1. Bütçe Açıklarının Nedenleri

Bütçe açıklarının oluşmasını en basit şekilde kamunun gelirlerinden daha fazlasını harcamaya başlaması şeklinde ifade edebiliriz. Aynı çıkarımı, kamunun cari yıl içerisinde elde ettiği toplam gelirin yapmış olduğu harcamalardan daha az olması şeklinde de ifade edebiliriz.

Kamu harcamaları ekonomik, fonksiyonel ve idari açıdan sınıflandırılmaktadır. Ekonomik açıdan sınıflandırmada, kamu kesiminin ekonomik etkilerinin belirlenmesinde yapılan iktisadi faaliyetlerin oluşturulması önem arz etmektedir. Fonksiyonel sınıflandırmada farklı alanlara ne kadar harcama yapıldığı temel alınmaktadırken idari açıdan sınıflandırmada ise kamu harcamalarının hangi kamu kuruluşu tarafından yapıldığı önemli olmaktadır (Yurtgiden, 2018: 4).

Kamu harcamalarının yapıldığı alanların sınıflandırılması genel olarak, oluşan kamu açıklarının da kaynağını göstermektedir. Bir başka deyişle, bütçe açıklarının oluşma nedenleri yapılan harcamaların türüne göre farklılık göstermektedir. *Nitekim, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının oluşum nedenleri aynı değildir ve bu farklılığın temelinde ise yapılan harcamaların farklılık göstermesi yer almaktadır (Yılmaz, 2010: 26).*

Gelişmiş ülkelerde son 30 yılda bütçe açıklarına neden olan başlıca faktörler, sosyal güvenlik harcamalarının artması, kamu hizmetinden faydalananların giderek artması, devlet anlayışında meydana gelen değişimler, kamu hizmetlerinden faydalananın doğal ve devlet için zorunlu bir görevmiş gibi algılanması, yapısal işsizliğin ortaya çıkması ve verimlilik artışında görülen gerileme olarak sıralanabilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bütçe açıkları üzerinde daha çok yapısal, kurumsal, ekonomik, siyasi ve askeri nedenler etkili olmaktadır (Şen, vd., 2007: 61).

Bütçe açıklarının nedenlerini altı başlık altında toplanabilir (Yılmaz 2010: 26).

- ✓ Yapısal Nedenler
- ✓ Ekonomik Nedenler
- ✓ Sosyal Nedenler
- ✓ Siyasi Nedenler
- ✓ Askeri Nedenler
- ✓ Doğal Nedenler

Yol yapım giderleri, kanalizasyon giderleri, elektrik, su vb. gibi nedenler yapısal, enflasyon rakamları olmak üzere tüm makroekonomik göstergelerde meydana gelen değişimler ekonomik, savunma amaçlı yapılan harcamalar askeri, siyasi gelişmeler sonucu oluşan değişimler (örneğin seçim dönemlerinde vergi ödemelerinin askıya alınması) siyasi, eğitim, sağlık, kimsesiz çocuk ve kişilere yapılan yardımların maliyeti sosyal, beklenmedik olaylarda (deprem gibi) yapılan harcamalar doğal nedenler arasında sayılabilir.

Bütçe açıklarının oluşum nedenlerinin yanı sıra bir türlü kapatılmamasına da etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi alınan borçların faizlerinin yüksek olması ve geciken ödemelerin ilave faiz ödemesi gerektirmesidir. Ayrıca, bazı durumlarda sadece harcamaların finansmanı için değil, borçların finansmanı için de yine borçlanma bir çözüm yolu olarak kullanılmaktadır. Öte yandan kamu yatırımları da her geçen yıl katlanarak büyümektedir. Ülkelerin ekonomik olarak küçülmeyi başarısızlık olarak görmeleri, vatandaşların almış olduğu hizmetlerde meydana gelecek olan bir azalmayı kabul etmemeleri, değişen demografik unsurlar (nüfus artışı gibi), teknolojiye meydana gelen gelişmeler, kamu yatırımlarına yönelik beklentilerin çoğalması gibi faktörler de kamu harcamalarında artışa neden olmaktadır.

3.2. Bütçe Açıklarının Finansman Yöntemleri

Kamu gelirlerinin harcamalarını karşılayamadığı yani kamu kesiminin açık verdiği durumlarda bu açıkların finanse edilmesinde genellikle vergilerin artırılması, yeni vergiler konulması, borçlanma ve Merkez Bankası kaynaklarının kullanımı (emisyon), özelleştirme gibi yöntemlere başvurulmaktadır. Bu sayılanlara geleneksel finansman yöntemleri denilmektedir (Alkan ve Ümit, 2013: 5).

Borçların vergi yoluyla finansmanı sanıldığı kadar kolay olmamaktadır. Çünkü vergi ister dolaylı ister doğrudan alınsın ihtiyaç olduğu anda toplanabilecek olan bir gelir kaynağı değildir. Özelleştirmelere gelince, her ne kadar serbest ekonomi ülkemizde desteklense de özelleştirmelere aynı ölçüde sıcak bakılmamaktadır. Kaldı ki yapılan özelleştirmelerle devlet bir yandan toplu bir para elde etse de diğer yandan da gelir elde ettiği kaynakları devretmiş olmaktadır. Özelleştirme yapılacak kuruluşlar öncelikli olarak kamunun zarar eden kuruluşları olmalıdır.

Kamunun bütçe açıklarını kapatabilmek için, sahip olduğu döviz rezervlerini kullanması (döviz rezervlerinin bir kısmının kamu harcamalarının finansmanı amacıyla kullanılması) hazinenin

merkez bankasında bulunan yabancı paralarının kamu giderleri için harcanmasıdır. *Döviz rezervlerinin kullanılması neticesinde döviz kurlarında artış meydana gelecek ve yerli para değer kaybedecek sonuçta yine enflasyon oluşacaktır. Ayrıca, ülkelerin döviz rezervlerinin sınırlı olması nedeniyle bütçe açıklarının finansmanında döviz rezervlerinin kullanımı sürdürülebilir bir finansman yöntemi olarak görülmemektedir (Tüğen, 2014: 31).*

Para basma (emisyon), piyasadaki para miktarının arttırılması amacıyla merkez bankasının karşılıksız olarak para basması demektir. Ancak bütçe açıkları finansman yönetiminde para basma yönteminin tercih edilmesi enflasyon ve harcamalar üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Açık finansmanı için dahi olsa Merkez Bankasının karşılıksız para basması enflasyona neden olmaktadır (Akin, 2018: 36).

Merkez Bankası'ndan yapılan borçlanma da parasal taban genişleyecek, para arzında oluşan artış toplam talebin de çoğalmasına neden olacaktır. Bu şekilde ortaya çıkan bir enflasyonun kuvveti oldukça fazladır. Bu nedenle merkez bankasından borçlanmaktansa diğer kaynaklardan borçlanmaya gitmek daha tercih edilebilir bir seçenek olmaktadır.

Merkez bankası dışında diğer kaynaklardan finansmanda ise bankaların doğrudan kamu kesimine açtığı krediler, hane halkı, özel şirketler, banka dışı finansal aracı kuruluşlar gibi özel kesimce hazine bonosu ve tahvil karşılığında kamu kesimine verilen borçlar söz konusu olmaktadır (Demir ve Sever, 2008: 13).

4. İç ve Dış Borçlar

Bütçe açıklarının finansman yöntemlerinden biri olan borçlanma tüm finansman yöntemleri içerisinde en çok başvurulan olanıdır. Borçlanma iç ve dış borçlanma olarak ikiye ayrılmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 3'de kamu net borç stoku (milyar TL) rakamlarına yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde kamu toplam net borç stokunun 2009 yılından 2016 yılına kadar gerilediği ancak 2016 ve 2017 yıllarında artış gösterdiği, özellikle 2018 yılında ise çok ciddi miktarda yükseldiği görülmektedir. 2018 yılsonu itibariyle kamu brüt iç borç stoku 664,8 milyar TL, kamu brüt dış borç stoku ise 505,1 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 3: 2009-2018 Yılları Kamu Net Borç Stoku (Milyar-TL)

Kamu Net Borç Stoku (Milyar TL)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kamu Brüt Toplam Borç Stoku (I)	464,8	496,8	546,0	562,7	622,9	649,9	722,1	819,8	954,6	1.169,9
Kamu Brüt İç Borç Stoku	347,4	369,2	387,6	408,4	430,3	443,4	474,2	514,7	596,5	664,8
Kamu Brüt Dış Borç Stoku	117,4	127,6	158,5	154,4	192,6	206,6	247,8	305,1	358,0	505,1
TCBM Net Varlıkları (II)	66,0	86,2	143,2	189,5	271,1	304,4	376,2	397,1	445,5	426,3
Kamu varlıkları (III)	47,7	47,2	59,8	71,6	84,2	77,4	91,8	100,3	130,1	109,0
İşsizlik Sigortası Fonu net Varlıkları (IV)	42,1	45,9	53,5	61,2	70,4	81,4	93,1	103,2	116,7	127,6
Kamu Net Toplam Borç Stoku (I-II-III-IV)	309,0	317,5	289,6	240,5	197,2	186,8	161,0	219,2	262,2	506,9

Kaynak: TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, Temel Ekonomik Göstergeler Raporu

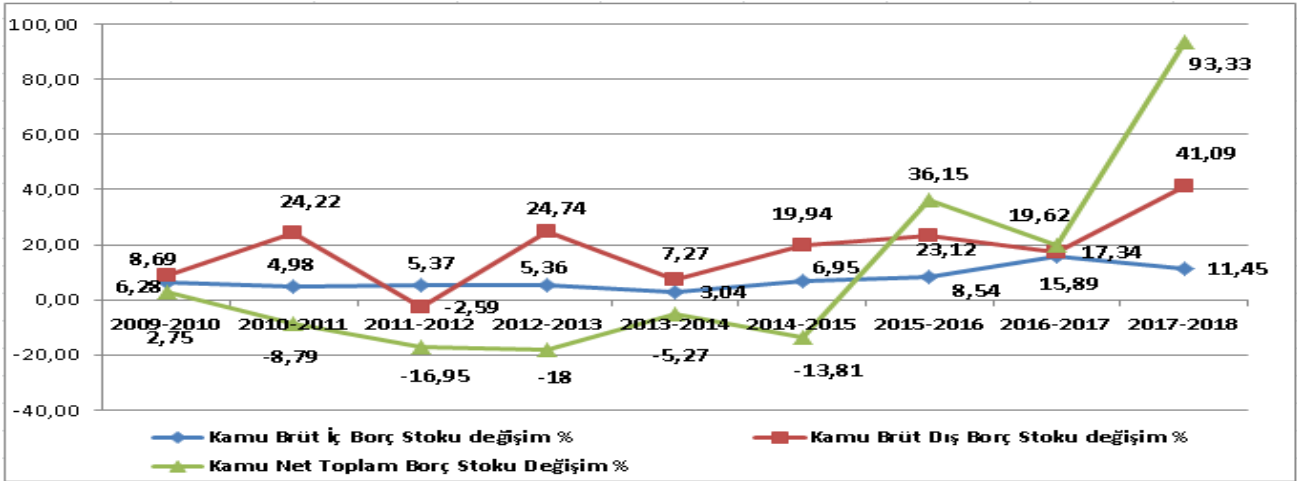
Tablo 4'te ise kamu brüt iç borç stokunda, kamu brüt dış borç stokunda ve kamu toplam net stokunda meydana gelen değişim yüzdelerine yer verilmiştir.

Tablo 4: Kamu Brüt İç ve Dış Borçları ile Toplam Net Borç Stoku Yüzde Değişimleri

Kamu Borç Stoku Değişim %	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Brüt İç Borç Stoku Değişim %	6,28	4,98	5,37	5,36	3,04	6,95	8,54	15,89	11,45
Brüt Dış Borç Stoku Değişim %	8,69	24,22	-2,59	24,74	7,27	19,94	23,12	17,34	41,09
Toplam Borç Stoku Değişim %	2,75	-8,79	-16,95	-18	-5,27	-13,81	36,15	19,62	93,33

Kaynak: TC Hazine ve Maliye Bakanlığı, Temel Ekonomik Göstergeler Raporu

Grafik 3'te ise kamu brüt iç borç stokunda, kamu brüt dış borç stokunda ve kamu toplam net stokunda meydana gelen değişim yüzdeleri grafik olarak verilmiştir.

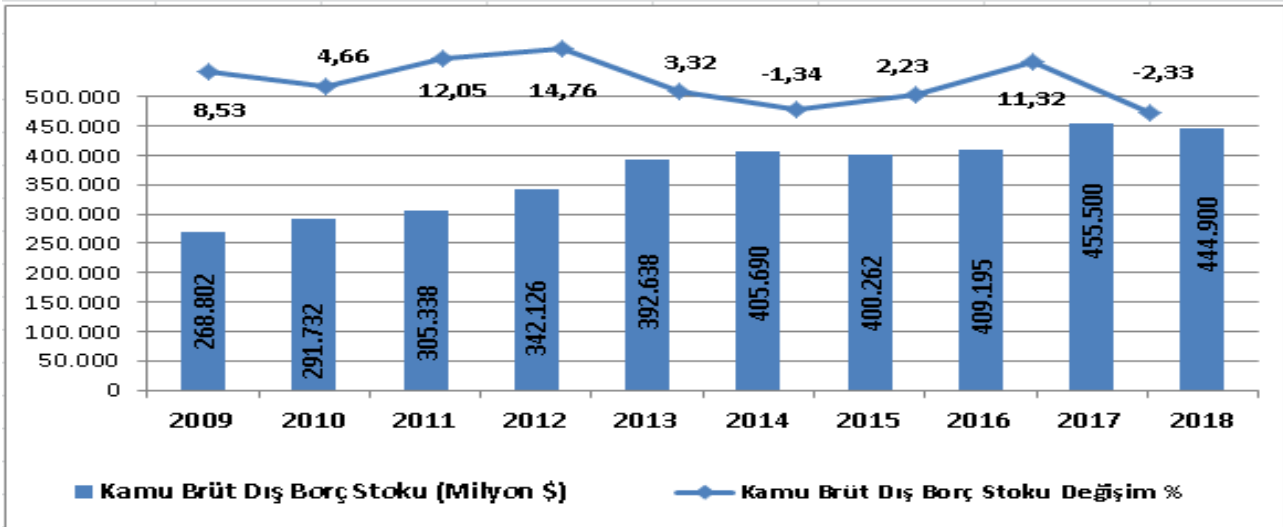
Grafik 3: Kamu Brüt İç ve Dış Borçları ile Toplam Net Borç Stoku Yüzde Değişimleri

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Temel Ekonomik Göstergeler Raporu

Tablo 4 ve grafik 3 incelendiğinde; dış borçlarda iç borçlara nazaran daha fazla artış yaşandığı görülmektedir. İç borçlardaki yüzde değişim sadece 2016 ve 2017 yıllarında yüzde 10'un üzerine çıkmıştır. Dış borçlara bakıldığında 2011 yılında yüzde 24,22 ile 2010 yılında 127,6 milyar TL olan borçların 2011 yılında 158,5 milyar TL'e yükseldiği görülmektedir. Dış borçlardaki artış, 2012 yılında yüzde 2,59 daralmış ancak 2015, 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla yüzde 19,94 , 23,12 , 17,34 yükselme izlemiştir. 2018 yılsonuna gelindiğinde ise 358 milyar TL olan dış borçlar yüzde 41,09'luk bir artışla 505,1 milyar TL'ye yükselmiştir.

Kamu toplam net borç stoku ise 2015 yılına kadar genel bir azalma seyretmiştir. Ancak 2016 yılında yüzde 36,15, 2017 yılında yüzde 19,62 oranında bir artış göstermiş, 2018 yılsonuna gelindiğinde ise toplam kamu net borç stoku yüzde 93,33 oranında yükselerek 262,2 milyar TL'den 506,9 milyar TL'ye yükselmiştir.

Ancak söz konusu olan bu rakamlar TL bazında verildiğinden dış borçlardaki artışın ne kadarının borçlardan ne kadarının dolar kurunda meydana gelen artıştan kaynaklandığını ayırt etmek oldukça zordur. Bu nedenle grafik 4'te 2009-2018 yılları kamu brüt dış borç stoku rakamları milyon \$ olarak verilerek, yine dolar üzerinden brüt dış borç stoklarındaki değişim yüzdeleri gösterilmiştir.

Grafik 4: Kamu Brüt Dış Borç Stoku ve Yüzde Değişimleri (milyon \$)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Temel Ekonomik Göstergeler Raporu

2010 yılsonu itibariyle bir önceki yılsonuna nazaran kamu brüt dış borç stokunda TL bazında yüzde 8,69 dolar bazında ise yüzde 8,53 oranında artış yaşanmıştır. Gerçekleşen artış oranları birbirine yakındır ancak, 2011 yılsonunda 2010 yılsonuna kıyasla kamu brüt dış borç stokunda TL bazında yüzde 24,22 dolar bazında ise yüzde 4,66 oranında bir değişim gerçekleşmiştir 2017 yılsonu itibariyle 2016 yılsonuna kıyasla kamu brüt dış borç stokunda TL bazında yüzde 17,34 , dolar bazında ise yüzde 11,32 oranında artış yaşanmıştır. 2018 yılsonu itibariyle 2017 yılsonuna kıyasla kamu brüt dış borç stokunda TL bazında yüzde 11,45 oranında bir artış, dolar bazında ise yüzde 2,33 oranında bir azalış yaşanmıştır. 2017-2018 yılları karşılaştırmasında ortaya çıkan artış ve azalış şeklindeki farklı sonuçlar kurlarda meydana gelen yükselme ile açıklanabilir. Nitekim TCMB verilerine göre, 2017 yılsonu itibariyle 1 ABD Doları efektif satışı 3,7843 TL'den gerçekleşirken, 2018 yılsonu itibariyle 1 ABD Doları efektif satışı 5,9478 TL'den gerçekleşmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere; nihai olarak kamu brüt dış borç stokunda 2009 yılından 2018 yılsonuna gelindiğinde dolar üzerinden yüzde 65,51 TL üzerinden yüzde 331,77 oranında artış gerçekleşmiştir. Kamu brüt iç borç stokunda ise 2009 yılından 2017 yılsonuna gelindiğinde yüzde 91,36 oranında bir artış yaşanmıştır.

Tablo 5: Kamu İç ve Dış Borç Stoklarında Meydana Gelen Yüzde Değişimler (2009-2018)

Açıklama	2009	2018	Değişim %
Kamu Brüt Dış Borç Stoku \$	268.802	444.900	65,51
Kamu Brüt Dış Borç Stoku TL	117,4	506,9	331,77
Kamu Brüt İç Borç Stoku TL	347,4	664,8	91,36

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Temel Ekonomik Göstergeler Raporu

4.1. İç Borçlar

İç borçlanma kamu kesiminin tahvil, bono gibi araçlarla iç piyasadan yani; özel kişi ve kuruluşlardan, sosyal güvenlik kuruluşu ve ekonomik kuruluşlardan (zorunlu tasarruflar ve KİT'lerin yedek akçeleri ve benzeri), ticari bankalardan ve sigorta şirketlerinden borçlanmasıdır (Saatçi, 2007: 95) İç borçlanmaya başvurulduğu takdirde satın alma gücü özel sektörden kamu sektörüne geçmektedir yani devlet özel kesimin elindeki fonların yöneticisi konumuna geçmektedir (Zülfüoğlu, 2007: 50). İç borçlanmada amaç hükümetin nakit ihtiyacını iç piyasadan finanse edebilmesidir. Alınmış olan iç borçlar vade tarihlerinin sonunda anapara artı belirlenen faiz tutarıyla beraber iç piyasaya iade edilir.

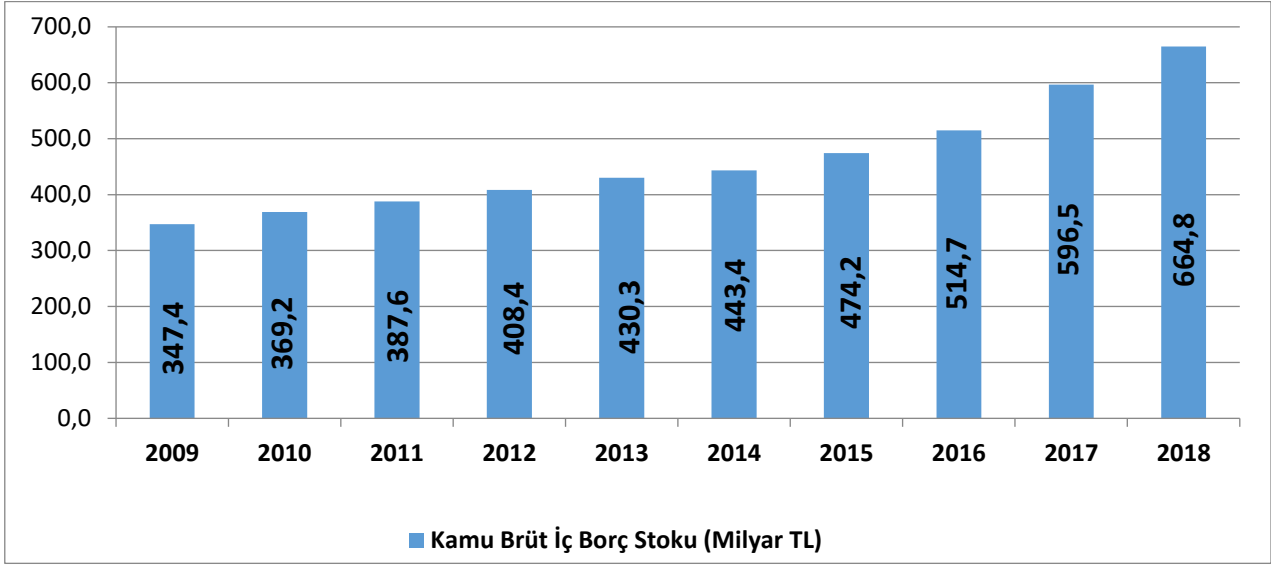
Bir borcun iç borç olarak değerlendirilmesi için, borcun ihraç yeri ve milli sermaye ile karşılanıp karşılanmadığına bakmak gerekir. Bu bağlamda, iç borçlanma en dar kapsamıyla kamu kesiminin ülke sınırları içindeki kişi ve kurumlardan milli para cinsinden borçlanması olarak tanımlanabilir (Özden, 2016:17).

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra iç borçlanmayla finansman önemli bir araç haline gelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak da iç borç yönetiminin gerekliliği ortaya çıkmış ve Hazine Müsteşarlığı bu durumdan sorumlu tutulmuştur. Hazine Müsteşarlığı, devletin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan borçlanmaların geri ödenmesine kadar geçen zaman içerisinde gerekli kararları ve önlemleri almakla yükümlüdür (Varolsun, 2006: 73). (Günümüzde, Hazine Müsteşarlığı Maliye Bakanlığı ile birleştirilerek Hazine ve Maliye Bakanlığı kurulmuştur.) İç borç yönetiminin amacı kullanılmakta olan iç borçların ekonomideki ağırlığını azaltarak ekonomik bir politika oluşturmak amacıyla borçların miktar ve bileşenlerinde (vade, faiz vb.) değişiklikler yapılmasıdır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de iç borçlanmaya başvurulmasının temelinde kamu açıklarını kapatma, nakit ihtiyacını karşılama ve borçlanmayı makro ekonomik politikalar için bir araç olarak kullanmak vardır. Türkiye için özellikle birinci nedenin çok daha ağırlıklı olduğu söylenebilir. İç borçların sadece miktarı değil, uygulanan faizler, vade yapısı, alacaklılar kim olduğu ve konsolide bütçe içindeki payı da önem arz etmektedir (Özden, 2016: 18). Nitekim, alınan

borçların faiz yüksekliği ana borcun katlanarak artmasına neden olmakta, bu durum da borçların çevrilebilirliğini ağırlaştırmaktadır.

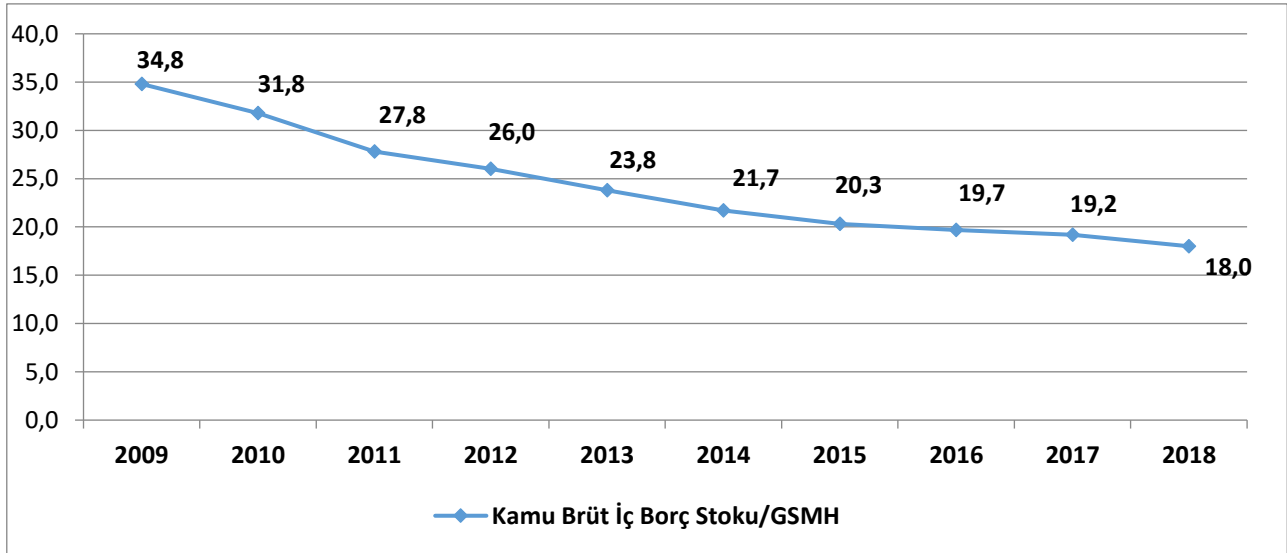
Grafik 5'te son on yıla ait kamu brüt iç borç stoku gerçekleştirmelerine, grafik 6'da brüt iç borç stokunun GSMH'ye olan oranına yer verilmiştir.

Grafik 5: Kamu Brüt İç Borç Stoku (2009-2018)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

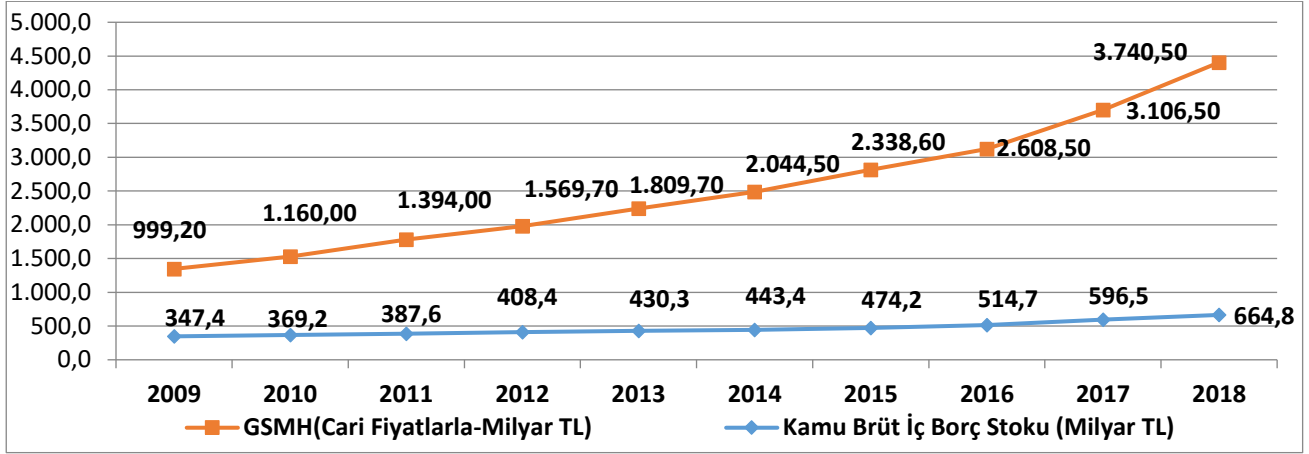
Kamu brüt iç borç stoku 2009 yılından 2018 yılına gelindiğinde yüzde 91,36 artış göstererek 664,8 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak, grafik 5 te görüldüğü gibi iç borçlarda her ne kadar bir artış yaşansa da iç borçların GSMH içindeki payı geçen yıllar içerisinde düzenli bir azalma seyretmiştir. Bu durum bize ekonominin istikrarlı bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. 2009 yılında brüt iç borçların GSMH içindeki payı yüzde 34,8 iken bu oran 2018'e geldiğimizde yüzde 18'e gerilemiştir.

Grafik 6: Kamu Brüt İç Borç Stoku/GSMH (2009-2018)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Grafik 7'de, brüt iç borç stoku ile GSMH arasındaki trend gösterilmiştir.

Grafik 7: Kamu Brüt İç Borç Stoku ve GSMH Arasındaki Trend (2009-2018)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler

Grafik 7'ye bakıldığında, brüt iç borç stoku ile GSMH arasındaki makasın giderek açıldığı net bir şekilde görülmektedir. Bu durum bize brüt iç borç stokunun GSMH içerisindeki payının yıllar itibariyle düştüğünü göstermektedir.

4.1.1. İç Borç Servisi

İç borç servisi, iç borç anapara ve iç borç faiz ödemeleri toplamından oluşmaktadır. Devletin borçlanması nedeniyle sağladığı kaynakların vadesi dolduğunda anapara ve faiz olarak geri ödenmesi ve ara dönemlerde dönemlik faizlerin düzenli bir şekilde hak sahiplerine ödenmesi gerekmektedir. Bu ödemeler için de genellikle vergiler kullanılmaktadır. Vergilerin kaynağı ise GSMH'dir. Bu nedenle, devletin borçlanmasından dolayı GSMH'nin ne kadarının borç-anapara ve faiz ödemelerine kullanıldığının bilinmesi önemli olmaktadır. Bunun için de kullanılan rasyo iç borç servisi /GSMH'dir (Özden, 2016: 20).

Tablo 6'da 2009-2018 döneminde iç borç servisi içinde yer alan anapara ödemeleri, faiz ödemeleri ve bunların yıllık toplamlarını gösterilmektedir. 2009 yılında anapara ödemeleri iç borç servisinin yüzde 67'sini, faizler ise 33'ünü oluşturmaktadır. 2018 yılında ise anapara ödemeleri iç borç servisinin yüzde 60'ını, faizler ise 40'ını oluşturmaktadır. İç borç servisi ise 2009 yılında 141.888 milyon TL iken 2018 yılında 122.760 TL'ye gerilemiştir.

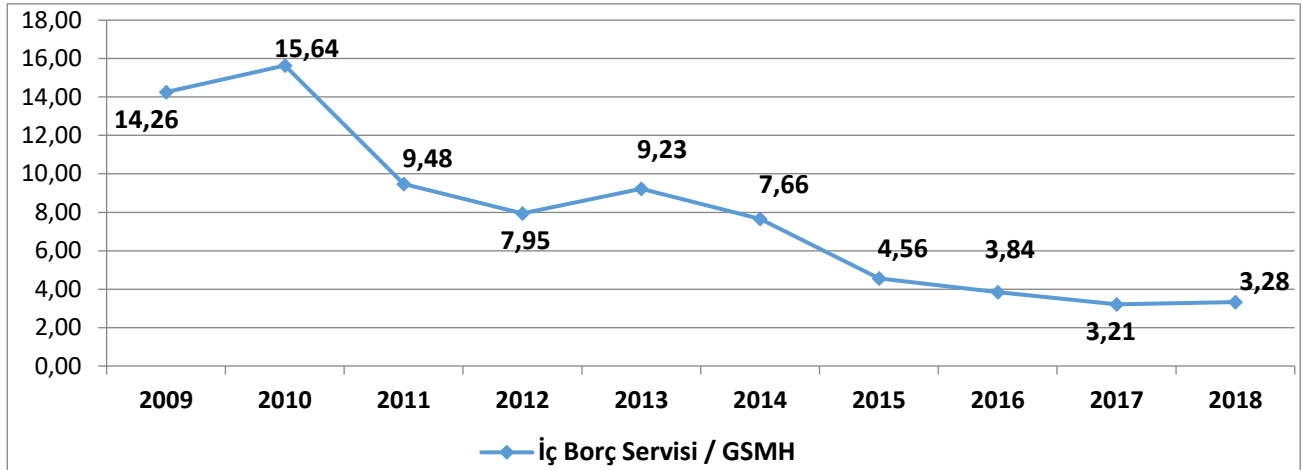
Tablo 6: İç Borç Servisi Rakamları ve İç Borç Servisinin GSMH'a Oranı (2009-2018)

Yıllar	Anapara	Faiz	İç Borç Servisi	Anapara/Borç Servisi	Faiz/Borç servisi	GSMH	İç Borç Servisi/GSMH
2009	95.126	46.762	141.888	67,04	32,96	994.783	14,26
2010	139.308	42.148	181.456	76,77	23,23	1.160.014	15,64
2011	97.074	35.065	132.138	73,46	26,54	1.394.477	9,48
2012	84.131	40.702	124.833	67,39	32,61	1.569.672	7,95
2013	128.063	38.910	166.972	76,70	23,30	1.809.713	9,23
2014	117.788	38.818	156.606	75,21	24,79	2.044.466	7,66
2015	67.355	39.179	106.534	63,22	36,78	2.338.647	4,56
2016	63.547	36.746	100.293	63,36	36,64	2.608.526	3,84
2017	60.443	39.310	99.753	60,59	39,41	3.106.537	3,21
2018	73.558	49.202	122.760	59,92	40,08	3.740.500	3,28

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Merkezi Yönetim Borç Servisi İstatistikleri

İç borç servisinin GSMH içindeki payı 2009 yılında 14,26 iken, 2018 yılında 3,28'e kadar gerilemiştir. Bu rasyo bize bir kez daha ekonomik istikrarın sağlandığını göstermektedir. Grafik 8'de iç borç servisi / GSMH oranında meydana gelen yüzde değişimlere yer verilmiştir. 2010

yılında meydana gelen küçük bir artış dışında, iç borç servisinin GSMH içindeki payının yıllar itibariyle küçüldüğü görülmektedir.

Grafik 8: İç Borç Servisinin GSMH'a Oranı (2009-2018)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Merkezi Yönetim Borç Servisi İstatistikleri

İç borçların GSMH içerisindeki payının düşmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak iç borçlar hususunda dikkat edilecek bir konuda iç borcun kendi içinde de çevrilebilir olmasıdır. İç borçlarla ilgili çevirme oranlarının açısından da yorum yapılması önemlidir.

Hazine'nin bir yılda yapmış olduğu iç borçlanma toplamının aynı yıl gerçekleşen iç borç servisine olan oranına iç borç çevirme oranı (Roll-Over Rasyosu) denir. Bir başka deyişle iç borç çevirme oranı, iç borç geri ödemelerinin ne ölçüde yeni borçlanmaya bağlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 7'de 2009-2018 yılları iç borç çevirme oranları hesaplanmıştır. 2018 yılı için yazılmış olan 134.300 milyon TL planlanan iç borçlanmanın rakamıdır. İç borç çevirme oranları incelendiğinde 2009 yılında 103,53 olan iç borç çevirme oranının 2010 yılında 87,62'e gerilediği, 2016 yılına kadar yüzde 90'ın altında seyrettiği ancak 2017 yılında yeniden 127'ye çıktığı görülmektedir. Bu durum ne yazık ki olumlu bir gelişme değildir. 2010 yılından 2017 yılına kadar olan gerçekleştirmelerde iç borç çevirme oranının yüzde yüzün altında kalması borçlara ödenen miktardan daha az miktarda borçlanıldığını göstermektedir. Ancak 2017 ve 2018 yıllarında iç borç çevirme oranı yüzde 100'ün üzerinde gerçekleşmesi borçların çevrilebilirliğinin sağlanamadığını göstermektedir. Ancak iç borçların GSMH içerisindeki payının düşmesiyle beraber durum değerlendirildiğinde toplam gelirden borçlara yeteri kadar pay ayrılmadığı veya farklı alanlarda kullanılmak üzere mevcut borçlardan hariç olarak yeni borçlanmalara gidildiği sonuçları çıkarılabilir.

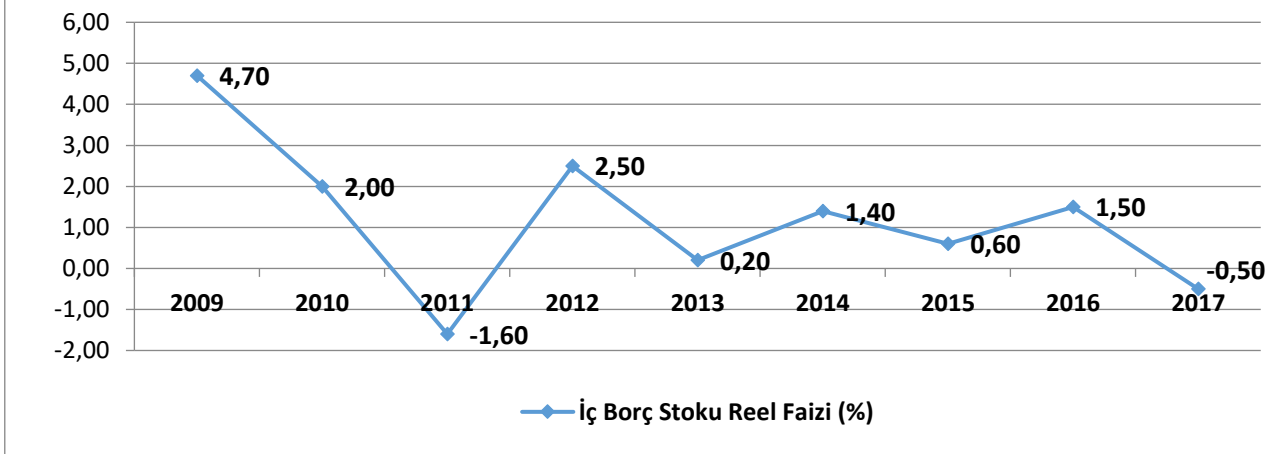
Tablo 7: İç Borç Çevirme Oranları (2009-2018)

Yıllar	İç Borçlanma	İç Borç Servisi	İç Borç Çevirme Oranı
2009	146.900	141.888	103,53
2010	159.000	181.456	87,62
2011	111.600	132.138	84,46
2012	101.500	124.833	81,31
2013	141.200	166.972	84,57
2014	127.900	156.606	81,67
2015	90.400	106.534	84,86
2016	91.100	100.293	90,83
2017	126.800	99.753	127,11
2018	134.300	122.760	109,40

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

İç borç çevirme oranı yükseliyorsa özel kesimin piyasadan dışlanması (*crowding out etkisi*), oran düşüyorsa özel kesimin piyasadan yararlanma imkânının artması (*crowding in etkisi*) gerçekleşiyor demektir. Bu oran düştükçe iç piyasadan borçlanmak kolaylaşmaktadır (Yıldız, 2013: 93). Dışlama etkisi, ülke tasarruflarının büyük bir kısmının kamu açıklarının finansmanında kullanılması sebebiyle yatırım harcamalarına sağlanan miktarının sınırlı kalması olarak özetlenebilir. İç borç çevirme oranının mümkün olan en düşük seviyede oluşabilmesi ekonomi üzerindeki iç borç yükünün de küçülmesi anlamına gelir. Reel faiz yükünün düşürülebilmesi için de iç borç çevirme oranının düşürülmesi gereklidir. Grafik 9'da iç borç stokunun reel faiz oranlarına yer verilmiştir.

Grafik 9: İç Borç Stoku Reel Faiz Oranları

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

İç borç stoku reel faiz oranı 2009-2018 yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir izlemekle beraber, 2009 yılındaki yüzde 4,70'lik oran giderek azalmış, 2017 yılsonu itibariyle -0,50 olarak gerçekleşmiştir.

4.2. Dış Borçlar

Dış borçlanma dar anlamda, ülke içinde yerleşik durumdaki kişi ve kuruluşların, ülke dışındaki yerleşik kişi ve kuruluşlardan dış kredi sağlaması olarak ifade edilebilir (Tüğen, 2014: 26).

Eğer bütçe açıkları dış kaynaklarla finanse edilirse, özel sektörün kullanacağı kaynaklar kamuya aktarılarak özel yatırımlar daraltılmamış olur. Böylece özel sektörün kullanacağı fonlar kamu tarafından daraltılmamış olur (Demir, 2010: 108).

Tablo 8'de Türkiye'nin brüt dış borç stoku kamu sektörü, özel sektör ve TCMB bağlamında verilmiştir. Tabloda 2009 ve 2018 yılları arasında kamu sektörünün, özel sektörün ve TCMB'nin ne miktarlarda dış borçlanmaya başvurduğunu ve bu borçlanmaların GSYH içerisindeki payları görülmektedir.

Tablo 8: Kamu Brüt Dış Borç Stoku (Milyon \$)

Yıllar	Kamu Sektörü	TCMB	Özel Sektör	Brüt Dış Borç Stoku	BDBS/GSYH (%)
2009	83,5	13,2	172,2	268,9	41,6
2010	89,1	11,6	191,1	291,8	37,8
2011	95,8	9,3	200,3	305,4	36,7
2012	106,3	7,1	228,9	342,3	39,3
2013	118,9	5,2	268,6	392,7	41,3
2014	121,3	2,5	282,1	405,9	43,4
2015	116,6	1,3	282,3	400,2	46,4
2016	123,4	1,1	285,2	409,7	47,5
2017	136,6	1,8	317,2	455,6	53,5
2018	140,6	5,9	298,4	444,9	56,7

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler

2009 yılında Kamu sektörü 83,5 milyon dolar, TCMB 13,2 milyon dolar ve özel sektör 172,2 milyon dolar olmak üzere toplamda 268,9 milyon dolar dış borç stoku gerçekleşmiştir. Kamu sektörünün 2009-2014 yılları arasında borçlanma miktarında düzenli bir artış gerçekleşmiş olup 2015 yılında bir gerileme yaşanmıştır. Ancak takip eden 2016, 2017 ve 2018 yıllarında kamu sektörü borçlanma miktarında yine düzenli bir artış yaşanmıştır.

TCMB borçlanma miktarında 2009 yılından 2016 yılına kadar düzenli bir azalış gerçekleşmiştir. TCMB'nin 2009 yılındaki borçlanma miktarı 13,2 milyon dolarken 2016 yılı borçlanma miktarı 1,1 milyon dolara gerilemiştir. 2017 yılında yeniden yükselme eğilimine giren TCMB borçlanma miktarı bu yıl 1,8 milyon dolara, 2018 yılında ise 5,9 milyon dolara yükselmiştir.

Özel sektör borçlanma miktarı ise 2009-2017 yılları arasında sürekli olarak artış göstermiş, 2009 yılında 172,2 milyon dolar olan borçlanma miktarı, 2017 yılsonu itibarıyla 317,2 milyon dolar olarak yükselmiştir. 2018 yılında özel sektör borçlanma miktarında yüzde 5,93'lük bir düşüş yaşanmış, borçlanma miktarı 298,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, bütçe ve bütçe açıkları ve nasıl oluştukları hakkında genel bir bilgilendirme yapıldıktan sonra oluşan bütçe açıklarının finansman yöntemlerinin üzerinde durulmuştur.

En genel tabiriyle bütçe, ülkelerin mali yıl içindeki gelir ve giderlerini gösteren, bunların gerçekleşmesini ve uygulanmasını sağlayan, mali, hukuki, sosyal ve ekonomik birçok işleve sahip olan bir belgedir. Bütçe açıkları ise, bir ekonomide bir finansal yıl içerisinde elde edilen kamu gelirlerinin yapılan kamu harcamalarının altında kalması sonucu oluşan eşitsizliğe denir. Bütçe açıklarının oluşması yapısal, ekonomik, siyasi, sosyal vb. gibi çeşitli nedenlere dayanır.

Bütçe açıklarının oluşması durumunda, çeşitli finansman yöntemleri ortaya çıkar ancak bunların içerisinde en önemli finansman yöntemi borçlanmadır. Borçlanmanın karşısındaki en güçlü yöntem ise para basımı (emisyon)'dur. Merkez bankasının para basması para arzını artıracığı için enflasyona neden olmaktadır. Borçlanma da esasında faizlerde bir yükselmeye neden olmaktadır. Çünkü devletin piyasadan borçlanması özel kesimin borçlanabilir alanını daraltarak faizlerin yükselmesine neden olacaktır. Bu etkiye rağmen Türkiye de dahil olmak üzere dünya da bütçe açığı oluşan ülkelerin ilk tercihi borçlanma yöntemi olmaktadır. Ancak borçların vadesinde ödenmesi ve çevrilebilirliğinin korunması hususu önemlidir. Aksi takdirde alınan borçlar katlanarak çoğalması ve ülkelerin krize sürüklenmesine neden olması bir olasılıktan ziyade kaçınılmaz bir sonudur.

Türkiye de iç ve dış borçların toplamından oluşan kamu net borç stokunun GSMH içerisindeki payı 2009 yılında yüzde 30,92 iken bu oran 2018 yılında yüzde 13,55'e gerilemiştir. 2009 yılından 2018'e yılına gelindiğinde iç borçlarda brüt rakam üzerinden toplam yüzde 91,36, dış borçlarda brüt rakam üzerinden toplam 330,24, toplam net borç stokunda yüzde 64,05, GSMH'de yüzde 276,01 oranında bir artış yaşanmıştır. İç borç stoku reel faizi 2009 yılında yüzde 4,70 iken, 2017 yılında -0,50'e gerilemiştir. İç borç reel faizinin yıllar itibarıyla azalan bir seyir izlemesi ekonomi için olumlu bir gelişmedir.

İç borç çevirme oranları 2009 yılında 103,53 olmuş, 2010-2016 yılları arasında yüzde yüzün altına düşmüştür. Ancak, 2017 ve 2018 yıllarında yüzde 127,11 ve 109,40 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bize iç borçların çevrilebilirliğinin negatife döndüğünü gösterir. Ancak, henüz yüzde yüzü aşan büyük oranlar olmadığından gerçekleşen oranları ekonomik bir uyarı sinyali olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim dış borç çevirme oranlarında da benzer bir tablo söz konusudur.

Sonuç olarak, Türkiye de 2009 yılından itibaren son iki yıla kadar gerek iç borçların gerekse dış borçların çevrilebilirliğinde bir sorun olmamış ancak son iki yılda çevirme oranları yüzde yüzü az da olsa aşmıştır. Bu durum ekonomi için bir uyarı sinyalidir. Öte yandan borçların GSMH içerisindeki payı son on yılda giderek azalmıştır. Bu durum ekonomik anlamda olumlu bir gelişmedir. Fakat, borçların GSMH içerisindeki payı azalırken, çevrilebilirliğinin son iki yıl için küçük

oranlarda da olsa negatife dönmesi, toplam gelirden borçlara yeteri kadar pay ayrılmadığı, yapılan diğer harcamaların borçların ödenmesine nazaran daha acil olduğu veya farklı alanlarda kullanılmak üzere mevcut borçlardan hariç olarak yeni borçlanmalara gidildiği şeklinde değerlendirilebilir. Öte yandan yıllar itibariyle dış borç gerçekleştirmelerine bakıldığında dış borçlarda TL bazında meydana gelen artışın, dolar bazında meydana gelen artışa nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Oluşan bu farkın nedeni kurlarda meydana gelen değişimlerdir. Son olarak, bu veriler doğrultusunda, kamu borçları açısından ülke ekonomisinin uyarı vermekle beraber iyi olarak değerlendirilebilecek bir noktada olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akın, N (2018). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Ekonomik Etkileri:1980’den Günümüze Yaşanan Ekonomik Gelişmeler ve Bütçe Açığının Sürdürülebilirliğine Dair Genel Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Üniversitesi: Sivas.

Demir M. ve Sever, E. (2008). “Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (25),170-196.

Demir, Y. (2010). Bütçe Açıklarının Finansmanında Son Dönem Teorik Gelişmeler ve Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Eğilmez, Mahfi (2007). *Hazine*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Özden, H. (2016). Kamu Kesimi Borçlanma Gereği Açısından Türkiye – IMF İlişkileri: 2001 Sonrası Dönem. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Bolu.

Özkök İ. (2015). Mali Krizlerde Kamu Kesiminin Risklerinin Belirlenmesinde Mali Gerilim (Stress) Göstergelerinin Rolü. Akdeniz Üniversitesi: Antalya.

Saatçi, M. Yasin, (2007). Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Finansman Şekilleri. Bütçe Dünyası, Cilt No:2, sayı 25.

Şen, H., Sağbaş, İ., Keskin, A. (2007). Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması. Nadir Kitabevi: Ankara.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü. (2018) Ekonomik Göstergeler. (Aralık 2018 Rapor).

Tüğen, K. (2014). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Sürdürülebilirliğinde İç Borçlanmanın Rolü (1994-2013 Dönemi). Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

Varolsun, D.S. (2007). Türkiye’de Kamu Kesimi Açıkları ve Finansmanı. Marmara Üniversitesi: İstanbul.

Yaldız, E. (2006). Bütçe Açıkları ve Politika Etkisizliği: Türkiye Uygulaması. Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.

Yılmaz, B. (2010). Türkiye Ekonomisinde 2000’li Yıllarda Bütçe Açıkları, Finansman Yöntemleri ve Makro Ekonomik Etkileri. Trakya Üniversitesi: Edirne.

Yurtgiden, H. (2018). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Adıyaman Üniversitesi: Adıyaman.

Zülfüoğlu, Ö. (2007). Türkiye’de 1990 Sonrası Kamu Harcamalarının Finansmanında Kullanılan Yöntemler. Marmara Üniversitesi: İstanbul.

www.hmb.gov.tr (Erişim: 30/03/2019)

www.sbb.gov.tr (Erişim: 30/03/2019)

www.tuik.gov.tr (Erişim: 30/03/2019)